

RASCHKA NATHAN ATTILA

Betegekkel és haldoklókkal való foglalatosság a zsidó közösségben

Összefoglalás ♦ *A tanulmány témája a beteg, haldokló ember és családja támogatása, segítése az ókori zsidóságtól napjainkig; a közösségi gondoskodás áttekintése a zsidó hagyományokon keresztül és ennek hatása a keresztény beteggondozásra.*

A szociális gondoskodás történetéről sokan, többféle formában készítettek már kiváló tanulmányokat, gazdagítva szakirodalmunkat. Célom, hogy betekintést nyújtsak a zsidó nép azon hagyományaiba, melyek a szociális támogatásra hivatottak, arra hogy a segítségre szorulókról, betegekről, haldoklókról gondoskodjanak.

A jótékonyosság, jócselekedet – héberül *micve* – vallási előírás a zsidóság körében. Ennek megvalósítása és gyakorlása, betartása kötelessége minden zsidónak, amely a nem zsidókkal szemben is fennáll. Egyes hagyományok szerint a jeruzsálemi szentélyben létezett egy sötét, világítás nélküli helység, ahol az adakozók elhelyezték adományaikat, névtelenségüket megőrizve. Miért fontos az anonimitás? A jótékonykodás legmagasabb formájának nevezhetjük, ha az adományozó nem tudja kinek adott, s az adományozott sem tudja kitől kapott. (A szociális gondoskodás 20. századi magyarországi történetéből ismerjük Oszlai Oszvald keresztény szerzetes egri normáját. Az ő újítása volt megszüntetni a kapcsolatot az adományozó és a rászoruló között.)

Már az ókori Izraelben léteztek egyesületek, szervezetek, amelyeknek speciális feladata volt a betegek látogatása, a haldoklók gondozása és a gyászolók támogatása. Az országutak mentén úgynevezett menházakat létesítettek, ahol befogadták a hajléktalanokat, a betegeket, haldoklókat. A korai kereszténységre jelentős mértékben hatott az egészségügyi és szociális gondoskodás eme formája. Az időszámításunk szerinti 4. században Julianus császár hasonló intézményrendszert létesített a Római Birodalom provinciáiban, és az erre vonatkozó rendelkezésében kifejtette, hogy miután a filantrópia megtestesítői a zsidók és a keresztények, az ő példaértékű gondoskodásukat kell mindenkinek szem előtt tartani. Említésre méltó, hogy a zsidó nép hazájában a szociális segélyezésre és támogatásra már kidolgozott és működő

szervezeti formák léteztek. Általános és kötelező érvényű volt a mezők szélén hagyni a lehullott kalászokat a szegények számára.

A történelem oly sokat emlegetett, viharos évszázadaiban a zsidó nép szétszórásban – diaszpórában – élt szerte a világon. Mégis a zsidó állam strukturális elemeit minden közösség továbbra is magában hordozta. Európában, a középkorban kialakult gettóknak már egy újjászülető intézményi hálózatról beszélhetünk. A zsidó egyén élete elválaszthatatlanná vált a közösségtől. Zsidóként élni csak közösségben lehetett és lehet. Az egyén érdeke a közösség építésének támogatása, a közösség érdeke az egyén segítésének megőrzése. Talán pont ennek a demokratikus folyamatnak köszönhetően a zsidóság leválasztotta az egyházi tevékenységek köréről a szociális ellátási formákat. E folyamatnak kiemelkedő példája a 17-18. században megalakuló beteglátogató és temetkezési egyletek – héberül *chevra kadisa* – létrejötte. A felvilágosodás, zsidó vonatkozásban haszkala folyamata jelentős mértékben támogatta fejlődésüket.

Ezek az egyletek a mai napig létező és aktívan működő szervezeti egységei minden zsidó közösségnek. Működésüket demokratikus szabályzat irányítja a tevékenységi körök pontos megnevezésével, és a feladatok ellátására vonatkozóan. (Szíves figyelmébe ajánlom minden olvasónak a Budapesti Zsidó Múzeumban látható, e témakört érintő állandó kiállítást.) A chevra tagjait képezték, hogy alkalmassá váljanak arra a nehéz feladatra, amit a gyógyításban, gondozásban és vigasztalásban való részvétel jelent. Véleményem szerint mindez korai előképe volt a modern értelemben vett szociálpolitikai intézkedéseknek és a közösségi szociális munkának. Az egylet tagjai gondoskodtak az adományok begyűjtéséről, a pénz illetve természetbeli juttatások szétosztásáról. (Az adományszedő tisztsége is az ókori Izrael koráig vezethető vissza, ahol gábájnak nevezték, s feladatukat mindig párban, ketten végezték, megelőzve a visszaéléseket.) A vallás előírja, hogy az egyén vagyonának maximum 10%-át fordítsa adományra, ne kockáztassa családjá és saját létének biztonságát.

A betegek és haldoklók gondozása ekkortájt már mint önálló foglalkozási ág jelent meg. A chevra dolgozói fizetésüket a hitközségek költségvetéseiből erre a célra elkülönített összegből kapták. Az önkéntes munka, mely támaszt és segítséget jelentett a szervezetek működésében, szintén ekkor szerveződött. Különösen nagy és kiemelkedő szerepet vállaltak mindebből a nők, és az általuk alapított női egyletek, szervezetek. Ugyanilyen szerveződési formák jelentek meg a 19. század végén és a 20. század elején az angolszász és amerikai területeken a szociális munka szakmává fejlődésének kezdetén. Az általam felvázolt szervezeti fejlődésnek analóg példái a ma újra alakuló gondozási központok, a hospice szolgálatok, és a gyász feldolgozásában segítséget nyújtó gyásztanácsadók képzése. Az

adománygyűjtés mint menedzsment, nonprofit tevékenység jelenik meg a mai szociális szakma területén.

A chevra kadisa működési elvében nincsenek érdeemesek és érdemtelenek sem vallási, sem egyéb szempontból. A meghatározó elv a szolidaritásé. Ez az alapelve a modern kor szociálpolitikájának is.

Magyarországon szintén példaértékű volt a zsidó közösség munkája, melynek nyomait a mai napig fellelhetjük. A 19. század végére, a 20. század elejére az alábbi intézmények létesültek Magyarországon a zsidó közösség szervezésében: kórházak, árvaházak, leányanyák otthonai, vakok és siketnémák tanintézete, aggok házai, hajléktalanok szeretetházai. Ezek az intézmények természetesen nemcsak zsidó embereket fogadtak.

A budapesti Chevra Kadisa Szeretetháza elnevezésű zsidó kórházat 1911-ben a gyógyíthatatlan betegek számára építették¹. A cél az emberi méltóság megőrzése volt a haldoklás folyamatában. Eme intézménynek a zsidó tradíciókra épülő előírásaiból, szokásaiból szeretnék idézni:

- a haldoklót tilos magára hagyni, s jelen kell lennie valakinek mikor a lélek elhagyja a testét,
- az embert holtában is megilleti a tisztelet, ugyanúgy mint ahogyan az élőknek tisztelet jár,
- a halál bekövetkeztekor pohárból vagy kancsóból vizet öntünk ki, jelezve, hogy visszafordíthatatlan ami történt,
- a halott mellett mécses gyújtunk, hogy a láng örködjön a nyugovó felett,
- a halottat minél hamarabb el kell temetnünk, mert a temetés halogatása sérti a halott iránt kötelező kegyeletet.

Eme hagyomány folytatásaként értékelhetjük a budapesti zsidó Szeretetkórházban 2001. március 1-én indított hospice szolgálatot. Gyakran megkérdezik tőlem, van e valamilyen specifikuma a zsidó közösségi szociális munkának. Úgy hiszem bárki, aki a szociális vagy egészségügyi szakma területein dolgozik, nem engedheti meg azt a luxust, hogy figyelmen kívül hagyja a kliensek, betegek etnikai és kulturális hovatartozását és igényeit. Ahhoz, hogy egy zsidó közösségi intézményben valódi segítséget nyújthassak, ismernem kell a zsidó hagyományokat, szokásokat és vallási előírásokat. Más szempontból sokkal összetettebb

---

¹ Jelenleg az Országos Idegsebészeti Tudományos Intézet (Budapest XIV. Amerikai út 57.). A Lajta Béla tervezte épületben 1911-ben nyílt meg 75 ágygal a Gyógyíthatatlan Betegek Intézete (Chevra Kadisa Szeretetháza). (*A zsidó Budapest.* /FROJIMOVICS KINGA, KOMORÓCZY GÉZA, PUSZTAI VIKTÓRIA, STRBIK ANDREA/ Budapest, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995. 666.)

kérdések is felmerülnek, mint az első és második generációs holocaust-túlélők haldoklással és halállal való kapcsolata.

Többször találkoztam olyan attitűddel, amikor a beteg párhuzamot von az életében adódó két élethelyzet, az auschwitzi gázkamrát túlélő életereje, és a tumor ellen küzdő életereje között: „ha a lágert túléltem, nem lehet olyan nagy a baj”. A holocaust-túlélők gondozása, pszichés és mentális szempontból fokozottabb odafigyelést és gondoskodást kíván. A hospice-ban végzett munkám során tapasztaltam azt a betegek részéről jelentkező igényt, amely lehet a vallásra, de lehet a közösségi kapcsolatok keresésére, újraélesztésére irányuló is. Nekem, mint közösségi szociális munkásnak az a feladatom, hogy ehhez minden segítséget megadjak és biztosítsak. Mindez megnyilvánulhat például egy beszélgetés formájában, amelynek célja a múlt feltárása, feldolgozása és lezárása. A haldoklónak éreznie kell, hogy nincs egyedül, része az élet körforgásának, és élete akkor teljesedik be, ha képessé válik arra, hogy elfogadja a halált. Ennek fontos eleme adott esetben zsidó identitástudat felfedezése, újraélesztése. A közösségi munka által lehetőséget kell biztosítanunk a betegek számára, hogy érezzék: a haldoklás folyamatában is részei egy közösségnek.